

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ'NDEN CAM PENDANT

Emel ERTEN

Abstract

The rod formed glass pendant in the Museum of Anatolian Civilizations in Ankara is an example of a type recorded in many centers of the ancient world in the period between the seventh and mid third century B.C. The type is often regarded as Phoenician although Carthage was also suggested as a center of production.

The pendant in the Museum of Anatolian Civilizations has no recorded findspot. It was purchased by the museum in 1997. It is shaped as the head of a bearded male with a twisted head band. Stylistic classification suggests a fifth or early fourth century B.C. date for the pendant.

Phoenician-Carthaginian rod formed glass pendants have a wide distribution along the Mediterranean coast. Except for a glass head pendant from Gözlükule in Tarsus and the bird shaped beads found in the excavations of the Mausoleum at Halicarnassus, there are a few recorded examples from Asia Minor.

There is sufficient archaeological evidence (Uluburun and Gelidonya shipwrecks) for the role of the Asia Minor coast in the Mediterranean sea trade from the Late Bronze Age onwards. The impact of Phoenician culture and language has been documented in many centers in Asia Minor such as Karatepe, Tarsus - Gözlükule, Old Smyrna (Bayraklı) and Ephesus.

Although the provenance of the glass pendant in the Museum of Anatolian Civilizations is unknown, we may assume that it was imported from the Phoenician coast to a center on the Asia Minor coast in the fifth or early fourth century B.C.

Keywords: Glass, Ancient Glass, Phoenician Glass, Phoenicia, Carthage, Asia Minor, Head Pendant, Rod-Formed Head Pendant, Museum of Anatolian Civilizations, Ankara

* Doç. Dr. Emel Erten, Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü Mersin - TÜRKİYE.
E-posta: eerten@mersin.edu.tr

Özet

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekte olan cam pendant 1997 yılında satın alınan ve bulunduğu yer belli olmayan bir eserdir. Sakallı, başında spiral bir bant bulunan bir erkek başının betimlendiği cam pendant, “çubuğa sarma yöntemi” ile üretilmiştir.

Söz konusu eserin üretim tekniği ve stilistik özellikleri üzerinde yapılan incelemeler, Fenike'ye özgü sayılan ve Akdeniz coğrafyasında geniş yayılımı olan bir cam yapıtlar grubunun üyesi olduğunu göstermektedir. Söz konusu grubun en erken tarihli olanları İ.Ö. yedinci yüzyıl sonlarına ait bulunmakta, en geç örnekleri ise, İ.Ö. üçüncü yüzyıla dek üretilmektedir.

Adı geçen grup eserlerin üretildikleri yer olarak Doğu Akdeniz kıyısı, Fenike gösterilmekle birlikte, yine bir Fenike kolonisi olan Kartaca da olası bir üretim merkezi olarak önerilmektedir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği, aynı gruba ait olmak üzere, İ.Ö. beşinci yüzyıl ya da dördüncü yüzyıl başlarında Anadolu kıyılarındaki bir merkeze, o dönemdeki Akdeniz ticareti kapsamında getirilen Fenike kökenli bir yapıt olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Cam, Camcılık, Cam Pendant, Anadolu'da Cam, Fenike, Kartaca, Anadolu, Fenike Camları, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterine 39.1.97 numarayla kayıtlı bulunan ve halen aynı müzede sergilenmekte olan cam pendant Türkiye'deki müzelerde ve eski eser koleksiyonlarında sıkça rastlanmayan, Anadolu'da yapılan kazılarda kaydedilmiş örnekleri kısıtlı bir tipi yansıtması bakımından ilginç ve üzerinde çalışılmaya ve tanıtılmaya değer bir yapıttır¹.

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleriyle 7 Kasım 2005 tarihinde tarafımdan incelendi. Bu çalışma kapsamında, söz konusu eserle ilgili olarak tanımlama, çizim ve fotoğraf çekimi Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde gerçekleştirildi. Müzedeki çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Hikmet Denizli'ye, Müdür Yardımcısı Emel Yurttagül'e ve Arkeolog Zehra Taşkıran'a teşekkürlerimi sunarım. Envanter kayıtlarının incelenmesi sonucunda söz konusu yapıtın 24.3.1997 tarihinde satın alınarak müze koleksiyonuna katıldığı anlaşılmaktadır. Pendant, halen aynı müzede sergilenmektedir. Bu eser dışında Türkiye'deki özel bir koleksiyona ait olan üç adet cam pendant örneği bulunmaktadır. Bunlar, İstanbul'daki Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Koleksiyonu eserleridir ve onların da buluntu yerleri bilinmemektedir: Canav 1985, 27, no. 1-3. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve insan başı biçiminde olmaması (her ikisi de stilize kuş biçimlidir) bakımından farklılık göstermekle birlikte aynı grup içinde incelenebilecek iki örnek ise, Halikarnassos kazı buluntuları olmaları bakımından önem taşırlar: Özet 2000, 40, no.8. Bu örneklerden başka Tarsus'daki Gözlükule kazılarında ele geçtiği bildirilen insan başı biçimli bir cam pendant daha bulunmaktadır. Söz konusu eser “Orta Hellenistik Ünite” olarak adlandırılan yerde ele geçmiştir: Goldman 1950, 401, no. 11, fig. 274. Pendantın çizimi esnasındaki yardımları nedeniyle Dr. Fikret Özbay'a da teşekkür ederim

Söz konusu cam pendantta sakallı bir erkek yüzü betimlenir (Fig. 1-4). Yüz opak-beyaz renktedir. Eserin arka yüzünde ve tepesindeki asma halkasında turkuaz-yeşil renkte cam kullanılır. Dikine, silindirik lüleler halindeki sakallar ise kobalt mavi camdandır. Sakal lülelerinin arasında onları ortadan kesen biçimde sarı camdan ağız (dudaklar) vardır. Sol kulakta sarı camdan halka küpenin korunmuş olmasına karşın, sağ kulak görülememektedir. Yuvarlak gözlerin dış konturları mavi camdandır. Gözün içi opak-beyaz, göz bebekleri ise mavi cam noktalar halinde belirlenir. Başa sarılmış kobalt mavi ve opak-beyaz spiralli bir bant, sadece ön tarafta alın üzerinde görülebilmektedir. Burnu oluşturan applike cam parça düşmüş olmalıdır. Alın üzerinde de bir merkezi noktanın bulunduğu gösteren hafif bir iz saptanmaktadır.

Yüksekliği 3.1 cm., Genişliği en çok 1.6 cm., asma halkası yüksekliği 0.5 cm. ve asma halkası genişliği 0.6cm. olan cam pendantın yaklaşık 0.5 cm. çapında silindirik bir çubuk üzerine camın sarılması yöntemiyle üretildiği belirlenmektedir. Yüzdeki detaylar (gözler, ağız, sakal, küpe vb.) çeşitli renkteki camların önce küçük pullar halinde hazırlandıktan sonra kimi zaman tek kimi zamanda gözlerde olduğu gibi üst üste applike edilmesi ile oluşturulmaktadır.

Pendantın üretiminde kullanılan “çubuğa sarma yöntemi” cam teknolojisinin İ.Ö. ikinci binyıldan başlayarak kullandığı en erken yapım tekniklerinden biridir. Bu, aynı zamanda en erken cam vazoların yapımında kullanılan iç kalıp yönteminin bir çeşidi niteliğindedir²

Bilindiği gibi, camcılıkta “iç kalıp” yönteminde yapılmak istenen vazo biçiminde kil ya da kumdan hazırlanan ve bağlayıcı malzeme olarak organik maddeleri (ot, yaprak, tohum vb.) içeren bir kalıp üzerine cam iplikleri sarılmaktadır. Çubuğa sarma yönteminde ise, aynı prensip izlenmekte ancak, bu iç kalıbın yerini metal çubuk almaktadır. Bu çubuk silindir biçimindedir ve olasılıkla bronzdan ya da geç örneklerde demirden yapılmaktadır. Söz konusu teknik, ince uzun cam tüpler niteliğindeki sürmedenliklerin yapımında da İ.Ö. birinci binyıl ortalarından başlayarak kullanılmaktadır³.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi pendantının iç kısmında kahverengi / pas rengi bir tabaka yer yer görülmektedir. Bu, metal çubuğa camın

² Çubuğa sarma yöntemi konusundaki genel bilgiler için bkz. : Barag 1985, 31-32; Grose 1989, 31; Stern-Schlick Nolte 1994, 45-46

³ Barag 1975, 23-36.

yapışmasını önlemek amacıyla kullanılan ara maddeye (olasılıkla kil veya kum) ait kalıntılar olmalıdır. Öte yandan, bu tür kalıntıların yapım sırasında cam ipliklerinin sarıldığı metal çubuğun demir olmasından kaynaklanan demir oksit kalıntıları olabileceği de söylenmektedir⁴.

Genellikle Fenike kökenli oldukları düşünülen ve başlıca ortak yönlerinin çubuğa sarılma yöntemiyle yapılmaları olan söz konusu cam pendantlar, Akdeniz havzasında yer alan merkezler başta olmak üzere antik dünyada geniş bir coğrafi yayılım gösteren eserlerdir. Bu nedenle Akdeniz'i çevreleyen ülkeler arasındaki sanatsal ve ticari ilişkileri, etkileşimleri yansıtmaları bakımından ilgi çekici bir türü oluşturmaktadırlar. Söz konusu gruba ait yapıtlara Fenike ülkesinin yanısıra koloni kenti Kartaca başta olmak üzere Sardunya, Sicilya adalarında, İspanya'da; ayrıca, Kıbrıs, Rhodos ve Mısır'da da rastlanmaktadır. Bunun dışında Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Güney İtalya, hatta İsviçre ve Fransa'da da örneklerin saptandığı belirtilmektedir⁵.

Suriye-Filistin kıyı bölgesinde, sınırları batıda Akdeniz, doğuda ise Lübnan dağ zinciriyle belirlenen dar kıyı şeridinde yer alan Fenike'nin tarihinin sahip olduğu bu coğrafi koşullardan etkilendiği söylenmektedir⁶. Bu etkiler içinde en belirgin olanlarından biri de Fenikeliler'in dağlar ve deniz arasında sıkışmış ülkelerinden yayılma ve gelir sağlama yolunu Akdeniz'e açılmakta bulmalarıdır. Böylece, Akdeniz üzerinden batıya doğru ilerleyen Fenikeliler hem Akdeniz ticaretindeki etkinliklerini güçlendiren, hem de denizciliklerinde uygun liman olanakları sağlayan koloni kentleri kurarlar. Başta Kartaca olmak üzere Fenike kolonileri böylece tarihteki yerlerini alırlar.

Fenikelilere ait sanat yapıtları onların gezginci, denizci kişiliklerine bağlı olarak Akdeniz coğrafyası içinde geniş yayılım gösterir. Fenike heykeltıraşlık yapıtları, gliptik, nümizmatik buluntular, bronz, gümüş, altın kaseler, pişmiş toprak ve fildişi eserler gibi Fenike cam ürünleri de Akdeniz, Ege, Karadeniz coğrafyası içinde yaygın olarak saptanırlar⁷.

⁴ Yapışmayı önleyen bir ara maddenin her zaman gerekli olmadığı söylenmektedir. Örneğin, Türkiye'deki basit cam atölyelerinde boncuk ya da cam süsleme parçalarının herhangi bir ayırıcı madde kullanılmaksızın doğrudan demir çubukların hala kullanılmakta olduğu belirtilmektedir: Stern- Schlick Nolte 1994, 45.

⁵ Tatton-Brown 1981, 143.

⁶ Moscati 2004, 31.

⁷ Geç Bronz Çağı içinde Mezopotamya, Mısır, Myken uygarlıklarında camcılıkta kaydedilen hızlı gelişme İ.Ö. 16. yüzyıl ortalarından başladıktan sonra İ.Ö. 13. yüzyıl sonları ile 12. yüzyıl başlarında

Bu kapsamda antik dünyaya yayılan eserler arasında değerlendirilebilecek olan söz konusu cam pendantların en erken örneklerinin üretimi İ.Ö. 7. yüzyılda başladıktan sonra, İ.Ö. 3. yüzyıl sonlarına değin sürer. Betimlenen yüzler genellikle Fenikeli sakallı erkek tiplerinden oluşmakla birlikte, aynı grup içinde kadınların, çeşitli hayvanların ve cinlerin yansıtıldığı pendantlar da bulunmaktadır. Yüzlerin başlıca Fenikeli ya da Kartacalı tanrı veya tanrıçaları (Baal Hammon, Astarte Tanit) temsil edebileceği de öne sürülmüş olmakla birlikte⁸; bunların nazara karşı boyuna asılarak taşınmakta olan pendantlar yani nazar boncukları niteliği taşımaları daha olası görünmektedir. İnsan başı biçimindeki cam pendantların genellikle boncuktan kolyelerde en ortaya konulan parça olarak kullanıldıkları bütün olarak korunabilen kolye örnekleriyle de kanıtlanmış bulunmaktadır⁹.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği, müze koleksiyonuna satın alınarak katıldığından ve kayıtlarda buluntu yeri konusunda herhangi bir bilgi yer almadığından, eseri ancak tipolojik inceleme ve karşılaştırmalarla değerlendirmek olasıdır. Aslında çeşitli ülkelerin müze koleksiyonlarında bulunan örneklerin çoğunun buluntu yerlerinin bilinmemesi bu eser grubu ile ilgili genel sorundur.

Çubuğa sarılma yöntemiyle yapılan cam pendantlar çoğunlukla Fenike eserleri olarak kabul edilmekle birlikte, bunların asıl yapım merkezlerinin nerede ya da nerelerde olduğu tartışmalıdır. Camcılık tarihinin en erken dönemlerinden beri bu sanat dalının anayurdu sayılan Doğu Akdeniz kıyısı, Fenike ülkesi elbette ki ilk akla gelen ve çoğunlukla da kabul gören üretim merkezidir¹⁰. Ancak, geniş coğrafi yayılım gösteren bu yapıtların

Bronz Çağı'nı sonlandıran kitlesel hareketle son bulur. Bundan yaklaşık dört yüzyıl kadar sonra (yani, İ.Ö. 9. yüzyıl sonları ile 8. yüzyıl başlarında) Assur, İran ve Doğu Akdeniz kıyı bölgesinde camcılık yeniden ortaya çıkarak yükseliş kaydeder. Bu canlanmanın en erken izlerinden biri de cam kakma parçalarının kullanımınıdır. İşte bu aşamada Fenikeli cam ustaları öne çıkmakta; özellikle sanatlarını fildişi üzerine cam kakma yapıtlarda göstermektedirler: Barag 1991, 1; Ayrıca, Fenike camları (İç kalıp tekniğinde yapılan vazolar ve cam pendantlar) konusunda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. : Uberti 1988, 474-490.

⁸ Uberti 1988, 480.

⁹ Stern 1976, 116-117. Ayrıca, pendantların kullanım amaçlarıyla ilgili görüşler için bkz. : Seefried 1979, 26.

¹⁰ Cam yapımı Fenike ile o denli özdeşleşmiştir ki, camın ilk kez bu ülkede icat edildiği konusundaki bilgi popüler kültüre iyice yerleşmiştir. Bu tam olarak doğru olmayan kanının nedeni Plinius'un yazdıklarına dayanır (Naturalis Historia 36.65.191). Plinius'un "söylenceye göre" diyerek anlattıklarına göre, natron (soda külü) taşımakta olan denizciler Fenike kıyısına yavaşlar ve

Fenike dışında da üretilmiş, Fenike tarzında eserler olmaları olasılığı da bulunmaktadır. Özellikle Kuzey Afrika'daki Fenike kolonisi Kartaca bunun için en güçlü aday sayılmaktadır¹¹. Kartaca'da grubun çok sayıda örneğinin saptanmış olması¹², onların Fenike'nin yanı sıra Kartaca'da da yapılmış olabileceklerini düşündürmektedir¹³. Bu konuda henüz kesin bir uzlaşma sağlanamadığından, sözü edilen grubu "Fenike-Kartaca" eserleri olarak adlandırmak belki de en doğrusu olacaktır. Zaten Fenike anayurdu ile denizaşırı kolonileri arasında güçlü kültürel bağlantıların bulunduğunu arkeolojik bulgular da doğrulamaktadır. Bu etkileşimin genellikle doğu-batı doğrultusunda gerçekleştiği saptanmaktadır¹⁴.

Böylece, incelemekte olduğumuz Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği, Fenike - Kartaca kökenli olmak üzere, bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapan Monique Seefried'in yaptığı sınıflamaya göre Tip B 3 kapsamında incelenebilir¹⁵. Adı geçen yazar tarafından yapılan sınıflama uyarınca, bu tip erkek yüzlerinin betimlendiği pendantlar zayıf bir sakal ve spiralli bir baş bandına sahip bulunmakta ve bunlar daha çok Suriye, Kıbrıs, Mısır gibi doğu Akdeniz merkezlerinde İ.Ö. beşinci yüzyıl mezarlarında ele

yemek yapmak için çevrede taş bulamadıklarından natron parçalarıyla kendilerine ocak yaparlar. Ateş yakılınca, sahildeki kum ve natron (soda) karışır ve böylece yepyeni ve saydam bir madde (cam) oluşur: Trowbridge 1930; 95-96. Plinius'un camın icadı konusunda söylediklerini Latince aslından Türkçeye çeviren değerli çalışma arkadaşım Filolog Murat Özyıldırım'a teşekkür ederim.

- 11 Kartaca İ.Ö. 814 yılında bir Fenike (Tyros) kolonisi olarak kurulur ve kutsal yerleri, nekropollerini ile başlangıçtan itibaren Fenike'nin batıdaki merkezi olma özelliği kazanır: Aubert 1997, 187. Kartaca'nın kuruluşu, coğrafi konumu, siyasal yaşamı ile ilgili olarak bkz. Atlan 1970, 64 vd.
- 12 M. Seefried tarafından verilen istatistik bilgilerine göre bu eser grubuna ait 450 parça Afrika, Asya, Amerika ve Avrupa müzelerinde bulunmaktadır. Bunlardan ortalama 50 örneği British Museum, 30 örneği Kıbrıs Nicosia Müzesi koleksiyonları barındırmaktadır. Ancak, en yoğunluklu olarak buldukları müze koleksiyonları Tunus'dadır. Buradaki toplam 118 pendant Bardo Müzesi ile Kartaca Müzesi arasında paylaşılmaktadır: Seefried 1979, 17. Daha sonraki bir yayında V. Tatton-Brown British Museum'daki örneklerin sayısını 75 olarak vermektedir: Tatton-Brown 1981, 143. Bu sayısal bilgiler artık güncelliğini yitirmiş olmakla birlikte, genel durumla ilgili ortalama bir görüş sağlamaları bakımından önemlidir.
- 13 Bu konudaki tartışmalar ve farklı önerilerle ilgili olarak bkz. : Tatton-Brown 1985, 115; Grose 1989, 82-83.
- 14 Stern 1976, 109.
- 15 Çubuğa sarma yöntemiyle üretilen pendantlar konusunda en ayrıntılı sınıflama M. Seefried'in iki yayınında yapılmaktadır: Seefried 1976, 37-66 ve Seefried 1979, 17-26. British Museum örneklerini değerlendiren V. Tatton-Brown ise, Seefried'den farklı bir gruplama öngörmektedir: Tatton-Brown 1981, 143-155. Aynı eser grubu ile ilgili olarak yapılan diğer genel değerlendirmeler için bkz.: Stern 1976, 109-118; Goldstein 1979, 38-39; Tatton-Brown 1985, 115-117, Grose 1989, 82-83 (kat. No. 37-62), Stern - Schlick Nolte 1994, 44-46, 180-194 (Kat. no. 30-37); Spaer 2001, 155-169.

geçmektedirler¹⁶. Al Mina kazılarında ele geçen cam pendantların arasında da bu tipe ait örnekler vardır¹⁷. Al Mina kazı raporlarında ise Sir Leonard Wooley, cam pendantların İ.Ö. beşinci yüzyılın ilk yarısı içinde yoğunlaşmakta olduğunu kazı verilerinin ortaya koyduğunu belirtmekte; ancak, bu eserlerin varlığının İ.Ö. dördüncü yüzyıl içinde de sürmüş olduğu anlaşılmaktadır¹⁸. Öte yandan, Tarsus Gözlükule'de ele geçen cam pendantın Orta Hellenistik üniteye bulunduğu belirtilmektedir¹⁹. Kazıda ele geçtiği yer bakımından söz konusu yapıtın aynı genel gruba ait olmakla birlikte daha geç serilere ait bulunması gerekmektedir²⁰.

British Museum örnekleri ele alınarak, V. Tatton-Brown tarafından yapılan farklı bir sınıflamaya göre ise, Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği, baş biçimindeki pendantların dahil olduğu A grubunun, insan başlarına ait olan II. kategorisinin kıvrımlı baş bandına sahip örneklerin toplandığı "c" sınıfına girer özelliklere sahip görülmektedir. Bu durumda, üretimleri İ.Ö. beşinci yüzyılda başladıktan sonra dördüncü yüzyıl içinde de süren bir eser grubu içine incelediğimiz eser de girmektedir. Yakın doğu, Ege ve Karadeniz'de örnekleri saptanan bu gruba ait eserlerin üretim merkezinin ise, Fenike olduğu söylenmektedir.

Bütün bu sınıflamalar kapsamında ele alınırsa, Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneğinin de Fenike-Kartaca kökenli ve İ.Ö. beşinci yüzyıla (ya da en geç İ.Ö. dördüncü yüzyıla) ait bir eser olduğunu belirtmek olası görünmektedir.

¹⁶ Seefried 1979, 20, n.11.

¹⁷ Seefried 1979, 23.

¹⁸ Sir L. Wooley, Al Mina'da sıklıkla görülen boncuk tipinin insan ya da yarı-insan betimlemeli, polykrom camdan yapılan ve her zaman bir asma halkasına sahip olan "amuletler" olduğunu ve bunların kesinlikle Suriye'de üretildiklerini belirtmektedir. Bu eserlerin Al Mina kazılarında saptandıkları arkeolojik katmanlar uyarınca en yoğun olarak İ.Ö. altıncı yüzyıl ile İ.Ö. 400 arasındaki dönem olduğu sonucuna ulaşılmaktadır: Wooley 1938, 157-159, Lev. XIV.

¹⁹ Goldman, 1950, 401, no. 11.

²⁰ Tarsus Gözlükule'den gelen cam pendant Orta Hellenistik Ünite olarak adlandırılan kesimin üst tabakasında ele geçer. Bunun için verilen tarih İ.Ö. 3. yüzyılın sonları ile 2. yüzyılın başlarıdır: Goldman 1950, 30-31. Gözlükule'de ele geçen ve "Orta Demir Devri fayans buluntusu" olarak nitelenen pendant, Gözlükule yayınlarında kullanılan fotoğraflar incelendiğinde Orta Hellenistik üniteye bulunan eserle benzerlik göstermektedir ancak, yapılan yazılı tanımlamalar bu iki yapıtın bulunuş yerleri ve ölçülerini tümüyle farklı göstermektedir. Demir Devri eseri olarak belirlenen pendantın Kıbrıs yoluyla Mısır'dan veya Filistin'den ithal edilmiş olduğu belirtilmektedir: Goldman 1963, 397,393-394, no.36, lev. 181.

Pendantın buluntu yerinin belirsiz olması, eserle ilgili başlıca sorundur. Şimdiye dek yapılan yayınlarda söz konusu eserle aynı gruba ait yapıtlar antik dünyada geniş yayılım gösterirken, Anadolu'da saptanan hiçbir örnekten söz edilmemektedir. Oysa ki Anadolu kıyıları denizcilik tarihinin en erken evrelerinden başlayarak ticari rotalar üzerinde yer almaktadır²¹. Fenike ticaretinin de Anadolu'ya ulaştığını ortaya koyan yazılı kaynaklar²² ve arkeolojik bulgular vardır. Zincirli ve Karatepe Fenike dil ve kültürünün güney Anadolu'ya dek yayıldığını gösteren merkezler olarak gösterilmektedir²³. Karatepe kabartmalarının Fenike eserleri olmamakla birlikte güçlü Fenike etkileri sergileyen Geç Hitit ürünleri olduğu kabul edilmektedir²⁴. Bu nedenle, Geç Hitit uygarlığının geçerli olduğu bölgelerde Fenike üretimi olan veya Fenike etkili cam yapıtlara rastlanmasının güçlü bir olasılık sayılması gerektiği daha önce tarafımızdan belirtilmiş bulunmaktadır²⁵. Gözlükule Demir Devri seramiği incelendiğinde de, Fenike kaplarının Kıbrıs ve Yunan seramik ürünleriyle birlikte deniz yoluyla kente ulaşmış olması gerektiğinden söz edilmektedir²⁶

Öte yandan, Batı Anadolu'da da Fenike ile olan ilişkiler konusunda elde veriler bulunmaktadır. Eski İzmir (Bayraklı) kazılarında Athena Tapınağı'na sunulan ithal Önasya eserleri içinde en erken tarihli olanı bir fildişinden yapılmış bir Fenikeli bir baştır ve bunun Athena'ya İ.Ö. 700-650 sıralarında sunulan bir armağan olduğu düşünülmektedir. Bundan daha geç tarihli (İ.Ö. 600-550) olmak üzere yine tapınakta çok sayıda fayans figürin ve vazocukların ele geçtiği belirtilmektedir²⁷. Fenike

²¹ İ.Ö. 1300 dolaylarına tarihlenen Antalya, Kaş, Uluburun batığı kazılarında, Suriye-Filistin bölgesinden alınan yükün batıya Yunanistan ya da Mısır'a doğru taşınmakta olduğu belirlenmekte; gemide saptanan cam külçeler, camın o dönemde hammadde olarak bir yerinin olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Uluburun batığı Geç Bronz Çağı Akdeniz ticaretinde Anadolu kıyılarının geçerli rotalar üzerinde bulunduğunu da doğrulamaktadır: Pulak 1989, 67-76. Fenikeli tüccarların Anadolu kıyılarındaki etkinliklerinin bir diğer kanıtı da Gelidonya batığıdır. Asıl yükünü bronz ve bakır oluşturan bu Fenike ticaret gemisi İ.Ö. 1200 dolaylarında güney-batı Anadolu kıyısında batır. Bu batıkta da diğer buluntuların yanında çok sayıda cam boncuk ele geçer: Bass 1967, 132-133, 164.

²² Fenikeli tüccarların Yavan (Ionia), Kuzey Kilikia, Phrygia ile olan ilişkileri konusunda: Moscati 2004, 128.

²³ Moscati 2004, 143.

²⁴ Akurgal 1995, 104.

²⁵ Erten 2004, 105-106.

²⁶ Goldman 1964, 155.

²⁷ İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait bu yapıtların Kartaca'da ya da Rhodos'da yerleşmiş bir Fenike atölyesinin ürünleri olduğu belirtilmektedir: Akurgal 1983, 93-94. Yine aynı eser grubuyla ilgili olarak bkz. Akurgal - Cook 1953, 328-329.

yapıtları veren bir diğere Batı Anadolu merkezi de Ephesus'dur²⁸. Bunların dışında, Batı Anadolu Phokaia'luların Kartacalılar karşısında İ.Ö. 570 yılında Korsika'daki Alalia deniz savaşında yenildikleri bilinmektedir²⁹. Akdeniz'de ticari ve siyasi üstünlük kurma rekabetinden çıkan bu savaş, bir yandan da aralarındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki pendant ile aynı genel grup içinde değerlendirilebilecek Anadolu kazı buluntuları olarak Tarsus Gözlükule'de bulunan örnek ile Halikarnassos, Mausoleum Kazısı'nda ele geçen kuş biçimli cam boncuklar ortaya çıkmaktadır. Bu örneklerin sayılarının artması, yukarıda bazı örnekleri verilen Fenike-Anadolu ilişkileri nedeniyle, olası görünmektedir. Böylece, incelenen cam pendantın da Anadolu'ya İ.Ö. beşinci yüzyılda veya dördüncü yüzyıl başlarında, köklü bir Akdeniz ticari geleneği kapsamında Doğu Akdeniz kıyısından ithal edilen Fenike kökenli bir yapıt olması gerekmektedir.

²⁸ Ephesus Artemision kazılarında Fenike eserleri saptanır: Rathje 1976, 97.

²⁹ Atlan 1970, 65; Boardman 1988, 214-215.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Akurgal 1983 E. Akurgal, Eski İzmir I - Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Ankara.
- Akurgal 1995 E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, İzmir.
- Akurgal – Cook 1953 J. M. Cook – E. Akurgal, Excavating Old Smyrna, The Illustrated London News, Londra.
- Atlan 1970 S. Atlan, Roma Tarihi'nin Ana Hatları, İstanbul.
- Aubet 1997 M. E. Aubet, The Phoenicians and the West Politics, Colonies and Trade, Cambridge.
- Barag 1975 D. Barag, "Rod-Formed Kohl-Tubes of the Mid-First Millennium B.C.", *JGS XVII*, 23-36.
- Barag 1985 D. Barag, Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum, London.
- Barag 1991 D. Barag, "Glass Inlays in Phoenician Ivories, Glass and Stone Vessels", *Annales du 12^e Congres de L'association Internationale pour L'Histoire du Verre*, 1-9
- Bass 1967 G. F. Bass, "Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck", *Transactions of the American Philosophical Society Vol. 57, Part 8*.
- Boardman 1988 J. Boardman, The Greeks Overseas – Their Early Colonies and Trade, London.
- Canav 1985 Ü. Canav, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu, İstanbul.
- Erten 2004 E. Erten, "Anadolu'dan Örneklerle Demir Çağı'nda Cam", *OLBA IX*, 95-110, Lev. 13-15.
- Goldman 1950 H. Goldman, Excavations at Gözlu Kule, Tarsus, Vol I / Text, The Hellenistic and Roman Periods, Princeton – New Jersey.
- Goldman 1963 H. Goldman, G. M. A. Hanfmann, E. Porada, Excavations at Gözlu Kule, Tarsus, The Iron Age, Princeton – New Jersey.
- Goldstein 1979 S. M. Goldstein, Pre-Roman and Early Roman Glass in the Corning Museum of Glass, Corning- New York.
- Grose 1989 D. F. Grose, The Toledo Museum of Art – Early Ancient Glass, New York, Toledo-Ohio.
- JGS Journal of Glass Studies
- Moscatti 2004 S. Moscatti, Fenikeliler, (Çeviri: Sinem Gül), Ankara.
- Özet 2000 A. Özet, Sparkles from the Deep – Glass Vessels of the Bodrum Museum of Underwater Archaeology, İstanbul.
- Pulak 1989 C. Pulak, "Uluburun Batığı", *Müze (Museum) I*, 67-76.
- Rathje 1976 A. Rathje, "A Group of Phoenician Faience Anthropomorphic Perfume Flasks", *Levant – Journal of the British School of Archaeology in Jerusalem VIII*, 96-106.

- Seefried 1976 M. Seefried, "Les Pendentifs en Vere Façonnés sur Noyau du Musée National du Bardo et du Musée National du Carthage", *Karthago – Revue D'Archéologie Africaine* XVII, 37-66.
- Seefried 1979 M. Seefried, "Glass Core Pendants found in the Mediterranean Area, *JGS* XXI, 17-26.
- Spaer 2001 M. Spaer, *Ancient Glass in the Israel Museum – Beads and Other Small Objects*, Jerusalem.
- Stern 1976 E. Stern, "Phoenician Masks and Pendants", *Paletine Exploration Quarterly*, 109-118, Lev. IX-XI.
- Stern – Schlick Nolte 1994 M. Stern – B. Schlick Nolte, *Early Glass of the Ancient World 1600 B.C. – A.D. 50 Ernesto Wolf Collection*, Ostfildern-Ruit.
- Tatton-Brown 1981 V. Tatton-Brown, "Rod-formed Glass Pendants and Beads of the 1st Millennium BC" : D. B. Harden, *Catalogue of Greek and Roman Glass in the British Museum*, London, 143-155.
- Tatton-Brown 1985 V. Tatton-Brown, "Appendix 1: Rod-Formed Pendants": *Barag* 1985, 115-117.
- Trowbridge 1930 M. L. Trowbridge, *Philological Studies in Ancient Glass*, University of Illinois Studies in Language and Literature XIII, no. 3-4.
- Uberti 1988 M. L. Uberti, "I Vetri", *I Fenici (Direzione Scientifica di Sebastino Moscati, Bompiani)*.
- Wooley 1938 L. Wooley, "The Excavations at Al Mina Suedia II", *Journal of Hellenic Studies* LVIII, 133-170, Lev. X-XV.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

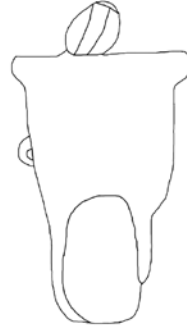

Fig. 4